

מטב עין

עלון מידע למטיילים למדריכים ולתושבי שדה בוקר והסביבה

"דֶּרֶךְ הַנֶּשֶׁר, בְּנִשְׁמִים, דֶּרֶךְ נְזֻשׁ, עָלִי-צוּר"

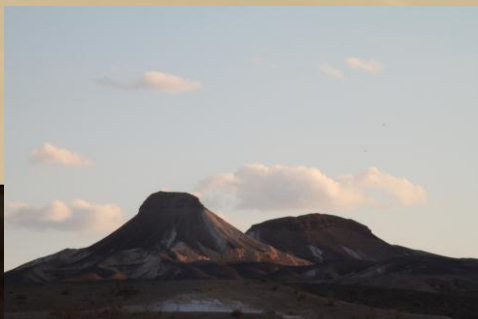
משלי ל'

חג אורות בפתח, מעט גשמים שהרטיבו את המדבר. לפניכם גיליון חנוכה עם עדכונים וכתבות חדשות וחגיגות. חג שמח!

צוות ביס"ש שדה-בוקר

עדכונים מהשטח

- גשם' עד כה ירדו כ- 2.6 מ"מ.
- 'דיווחי שיטפונות' אלו הם המקומות שזרמו במים ע"פ עדכונים מהשטח: אזור הר כרכום, נחל ניצנה תיכון, אזור נחל נפחא, נחל חתירה, רכס דימונה, נחל גוב.
- 'דיווחי גבים' אלו הם המקומות המחזיקים עדיין מים ע"פ דיווחים מהשטח: גבי ימין (מים מהחורף שעבר), גב חווה (מים מהחורף שעבר), גב זרחן (מים מהחורף שעבר), עין ירקעם (מלא לגמרי!), עין צפית (מים מהחורף שעבר), בעין אום צלאח ניתן לחפור ולמצוא מים (ת'מילה), גבים על הר כרכום, עין סהרונים (ת'מילה), גבים בנחל גוב.
- נחל גוב התמלא במים, המסלול שעובר דרך המעוק מחייב הליכה במים.
- 'פריחת הסתיו' נגמרה, ופריחת הנרקיסים כבר בפתח, ישנם דיווחים על נרקיסים ברכס דימונה.
- חניון לילה רמת סהרונים – תיקון טעות: בחודש שעבר פרסמנו שנפתח חניון לילה חדש ברמת סהרונים, ברשות הטבע והגנים ביקשו לתקן ולהדגיש כי לא מדובר בחניון לילה. יורשו ללון במקום קבוצות המטיילות למזרח הרמון וזאת בתיאום עם הרשות. לתיאום ניתן לפנות למחוז דרום: 08-6280404, או לנדב הפקח האזורי: 057-2241218.
- בעקבות תמונת הפגר של צפעון שחור שפורסמה בגיליון הקודם מצורפת כתבה בנושא פגרי בע"ח שכתבו שי מאיר ויעל דיין מאוניברסיטת תל-אביב. תודה לאורן קולודני שהפנה את תשומת ליבנו לנושא.
- בחודש ינואר יחל מחקר חולות בהובלת איתי רנן וייקחו בו חלק סטודנטים מהמחלקה לזואולוגיה באוניברסיטת תל-אביב, מדענים מרשות הטבע והגנים ובית ספר שדה שדה-בוקר. בעקבות בקשתנו מצורפת כתבה שכתב איתי רנן בנושא.
- פקחים מדווחים שעונת הקינון של הנשרים החלה, ניתן לראות בעיקר חיזור של נשרים.

הר שמעי והר לבני
צילמה: יסמין שטיינמץ

אוספי טבע ושמירת טבע – קריאה להשתתפות באיסוף

אוספי טבע משמשים כלי ראשון במעלה למחקר וניטור מגוון ביולוגי בעולם כולו. פריטי אוסף מאפשרים להבין את דגמי העושר, השפע, הפיזור והשונות של אורגניזמים, להתחקות אחרי היחסים הפילוגנטיים ביניהם, ולעקוב אחרי שינויי תפוצה, אבולוציה והשפעות סביבתיות. אוספי הטבע הלאומיים בישראל מרכזים ברובם המכריע במסגרת האוספים הלאומיים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל אביב.

מחקר מבוסס אוספים פורח בישראל, ומאפשר מתן תשובות לשאלות העוסקות במגוון ביולוגי (כולל הגדרת מינים חדשים, ביוגיאוגרפיה, אבולוציה ושינויי אקלים, שמירת טבע (למשל גודל האוכלוסייה של נמרי ישראל, גורמי תמותה של לוטרות, והשפעות טריפה על ידי חתולים כלבים משוטטים), פלישה ביולוגית, אקולוגיה, וזיהום סביבתי).

אוספי טבע הם ארכיון דינאמי של המגוון הביולוגי על כל רכיביו. פריטי האוסף הנאספים ברחבי הארץ במהלך השנים מאפשרים להכיר את מרכיבי המגוון הביולוגי בישראל, לקיים מעקב אחר שינויים בחי ובצומח של ישראל, ובכלל זה שינויים בהרכב אוכלוסיות וחברות וברמות זיהום סביבתי. מידע זה חיוני למטרות מחקר, ממשק, שמירת טבע וסביבה וחקלאות. בנוסף הוא מאפשר לנו ניצול מושכל של חומרי טבע לתעשייה הביוטכנולוגית והרפואית.

רוב בעלי החיים ניתנים לזיהוי טקסונומי רק על ידי מומחה ועל כן זיהויי שדה שלא מלווים באיסוף אינם ניתנים לאימות. פרט לכך, זיהויי שדה אינם מאפשרים בחינה מורפולוגית, גנטית וכימית.

אוספי טבע פעילים כתשתית מחקר וממשק זקוקים לרצף של איסוף במרחב ובזמן, החיוני לצורך מעקב אחר שינויים במגוון הביולוגי. מינים בסיכון אינם נאספים מטעמים מובנים. אתרים המעוניינים במעקב ארוך טווח אחר הדינאמיקה של המגוון הביולוגי ייטיבו לעשות אם יסייעו בייסוד אוסף שמתעד את מצב המגוון היום ושוכל לשמש בסיס להשוואה בעתיד. העברת בעלי חיים שנמצאו מתים לאוספי הטבע תסייע מאד לעתיד מחקר המגוון הביולוגי בישראל.

לאיסוף האקראי נודעת חשיבות עצומה. איסוף משמעותי מאד יכול להתבצע על ידי הציבור הרחב של שוחרי הטבע של ישראל. מרכיב שעד היום כמעט שאינו בא לידי ביטוי באוספי הטבע של ישראל אך יכול לחזק מאד תשתית מדע זו הוא העברת בעלי חיים שנמצאו מתים לאוסף מדעי מוכר. כולנו מצרים לא פעם על לטאה או חדף שהובאו לביתנו על ידי החתול, על קיפוד שנמצא דרוס לצד הדרך, ציפור שפגעה בבניין ועוד. בעלי חיים אלו יכולים עדיין לתרום לשמירת הטבע ולמדע, אם יועברו לאוסף מדעי ויישמרו בו. גם גולגולת שנמצאה בבקעת צין או שלד שהתגלה בעת טיול בגליל הם פריט מוזיאוני שערכו רב.

האוספים העיקריים של מדינת ישראל, המוכרים כמפעל לאומי, שוכנים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל אביב. האוספים פתוחים לכלל הקהילה המדעית בארץ ובחו"ל, לאנשי שמירת טבע ולאנשי משרד החקלאות וכן משרדי ממשלה וגופים ממשלתיים אחרים בישראל – כמו גם לציבור הרחב דרך קמפוס טבע. נשמח מאוד לו בעלי חיים שנמצאו מתים יועברו למשמורת באוספים אלו, בהקפאה או משומרים באלכוהול אם מדובר בפרטים טריים יחסית. מדובר באינטרס של כולנו לשימור, ממשק וניצול המגוון הביולוגי והסביבה בישראל.

שי מאירי ותמר דיין

המחלקה לזואולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב

מחקר החולות:

בעשורים האחרונים בתי-גידול חוליים בארץ נפגעים ונעלמים מנופי ארצנו, הגורמים המרכזיים לכך הם פיתוח יישובים ותשתיות, בייחוד לאורך מישור החוף, שטחים חקלאיים, בייחוד בערבה ובחולות הנגב המערבי וייצוב חולות בכל האזורים. בעוד שמגוון בעלי-החיים והצומח של חולות מישור-החוף מוכר היטב, רק מעט ידוע על מגוון המינים בחולות הנגב. לדוגמה, רק בשנים האחרונות נמצאו בחולות הנגב המערבי חמישה מיני חיפושיות חדשים לאורך וארבעה מינים חדשים למדע.

בחורף הקרוב ייצא לדרך סקר פרוקי-הרגליים המקיף ביותר שנעשה בארץ ויתרכז בשלושה בתי גידול חוליים ייחודיים בנגב: חולות מישור ימין, חולות כסוי שלצד בקעת עובדה וחולות בקעת ארדון שבמכתש רמון. המשותף לאתרים אלו הוא בידודם הגיאוגרפי מבתי גידול חוליים אחרים והעובדה שמעולם לא נדגמו בהם פרוקי-רגליים באופן יסודי. בסקר יידגמו פרוקי-רגליים וגם זוחלים ומכרסמים במגוון רחב של שיטות לכידה. כל הפרטים שיילכדו ישוחררו במקום מלבד פרטים מייצגים של פרוקי-רגליים שיאספו לצרכי מחקר. היכרות עם המינים החיים ב"איי החול" המבודדים שבנגב עשויה לטרם להערכת הערך האקולוגי של אתרים אלו ולהבנה טובה יותר של תפוצת מינים מתמחים ושל תופעות המתקיימות באוכלוסיות מבודדות. את הסקר מובילים סטודנטים וחוקרים מהמחלקה לזואולוגיה באוניברסיטת תל-אביב ומדעני אגף הסביבה של רשות הטבע והגנים, בשיתוף עם בית ספר שדה שדה-בוקר. מדריכי בית ספר שדה ישמשו כעוזרי מחקר בשטח וייפתחו מערכי הדרכה וסיוורים מודרכים בחולות. הסקר ממומן על-ידי היזמה הישראלית לטקסונומיה בישראל ורשות הטבע והגנים.

איתי רנן

עלי החצב

חצב ועליו:

כפי שהבטחנו בגיליון של ספטמבר, עכשיו כשעלי החצב פורחים כתבנו כתבה בנושא החצב ומוגשת בפניכם עוד תאוריה בנושא מבשרי הסתיו.

חצב ובעלי חיים:

עלי החצב רעילים ביותר ורוב בעלי החיים לא יכולים לאכלם. רק עם התייבשותם הם אכילים לבקר ולצאן. כך שכל עוד הצמח צריך את העלים (לייצור מזון) העלים לא ניתנים לטריפה! כפי שודאי שמתם לב נפוץ החצב בכל חלקי הארץ, תפוצתו כה רחבה בין היתר מכיוון שאין הרעייה פוגעת בו. (עם זאת החצב הוא צמח מוגן כמובן). בין בעלי החיים ישנו אחד אמיץ במיוחד בעל חסינות מפני הרעל של החצב! הרי הוא הדרבן! הדרבנים נוהגים לזלול בתאבון את בצלי החצב העסיסיים, על מנת להגיע אליהם הם חופרים באדמה בעזרת ציפורניהם החזקות. ישנם מקרים בהם הדרבן לא אוכל את כל הבצל ונשארת גומה הנגרמת מחפירת הדרבן ליד הבצל שנאכל חלקית, בגומה נקווים מים כשירוד גשם, וזה מיטיב עם החצב ותורם לצמיחתו.

מבשרי סתיו:

בכתבה הקודמת על החצב העלנו את התיאוריה הרווחת לסיבה שהחצב פורח בסתיו ולא באביב. לאחר פרסום הכתבה הקודמת על הגיעה אלינו באדיבותו של איתי רנן תיאוריה נוספת לגבי התנהגותם של מבשרי הסתיו שנהגתה ע"י אבי שמידע. אחת הבעיות הרציניות של צמחים ובעיקר צמחי מדבר היא מוות של זרעים. רוב הצמחים פורחים ומואבקים באביב. ויוצא שהזרעים שלהם מבשילים עם תחילת הקיץ ועליהם לחכות את כל חודשי הקיץ השחונים עד לגשמים שיגרמו לזרעים לנבוט. בינתיים כשמחכים הזרעים הם חשופים לפגעים וטריפות ישנה הערכה גסה אך מקובלת שכ-50% מכלל בנק הזרעים של הצמח בכל שנה נטרף. לעומת זאת זרעיהם של מבשרי הסתיו מבשילים עם תחילת החורף וממתנים שבועות ואפילו ימים ספורים עד ליורה שינביטם.

יסמין שטיינמץ

מורה חיילת בבית ספר שדה

תצפיות מעניינות מהחודש האחרון

תאריך	שם המין	מיקום	הצופה
	עלוית לבנת גבות	מצפה רמון	מרכז צפרות רמת נגב
18/12	נשרים מזדווגים ומקננים	עין עבדת	חוג סיירים צעירים, דקל פרוינד ויובל הדר
10/12	6 צבאים	נחל צין	יובל הדר, יערה ארזי וחוג המטיילים
15/12	צבוע	בכניסה למדרשה	פרח בוקר

שקיעה על הר עריף
צילמה: יסמין שטיינמץ

תגובות, הערות, הארות, מידע לפרסום ועוד...
יש להעביר לארנון לביא או גילי אדוורדסון

matbeon.boker@gmail.com

050-2050584, 050-2050591

ליצירת קשר

בית ספר שדה: 08-6532016 (מרכז הזמנות – שלוחה 1, מחלקת הדרכה - שלוחה 2).

אתר האינטרנט שלנו:

<http://bsadeh.boker.org.il>